

למידה בונה אדם

המזכירות הפדגוגית
אגף א' – מורשת חברה ורוח
תחום דעת אזרחות

מדינת ישראל
משרד החינוך

ט' בשבט תשפ"ו, 27 בינואר 2026

חידוד הנחיות להיבחנות באזרחות

להלן מספר דגשים שנמצא צורך להעלות על הכתב. אין מדובר בחידושים, אולם לנוכח העובדה שבשנים האחרונות מרבית המורים לא הגישו תלמידים לבגרות חיצונית, ראינו לנכון לחדד את הדברים. מסמך קצר זה מצטרף למסמך [המסקנות מבגרות קיץ תשפ"ה](#), אשר חשוב להכירו.

1. **דרישה בשלב ההסבר בשאלות בגרות - יש ללמד את התלמידים כי בשלב ההסבר יש לקשר בין הציטוט לבין הרכיב הרלוונטי בהצגת המושג**, ולא לחזור על הצגת המושג כולו או להסתפק בקישור כללי למושג שזוהה. מטרת שלב ההסבר בתשובה היא להראות שהתלמיד מבין את משמעות המושג ואת האופן שבו הציטוט שנבחר מבטא וממחיש משמעות זו.

2. **זכויות כלליות ונגזרותיהן - בבחינת הבגרות, כאשר שאלה עוסקת בזכות מסוימת, יש להשיב באמצעות הזכות עצמה** (למשל חופש התנועה, או הזכות לפרטיות), **ואין חובה לציין גם את הזכות הכללית שממנה היא נגזרת**, כגון חירות או כבוד (בהתאמה). התשובה בהחלט יכולה להתייחס לקשר של מושג זה לזכות הכללית יותר, אך הדבר אינו נדרש ואינו יכול לבוא על חשבון זיהוי והסבר הזכות הספציפית.¹

- אנחנו מלמדים שלזכות לחירות ישנן שלל נגזרות, בהן חופש המחשבה והדעה, חופש המצפון, חופש הביטוי וכן הלאה. לא ניתן להבין חירויות אלו במנותק מהמושג הרחב של חירות, ולהפך. במובן זה, פגיעה באחת מאותן נגזרות, כגון חופש הביטוי, היא גם פגיעה בזכות הכללית לחירות.

אולם, קיומו של קשר בין מושגים אינו הופך אותם לזהים. בבחינת הבגרות, כמו גם באירועי הערכה אחרים ובדיונים ממוקדים בכיתה, מצופה מן התלמידים להשתמש במושגים הנלמדים - בשפה האזרחית, באופן ספציפי ומדויק. כאשר השאלה עוסקת בזכות מסוימת, כגון חופש הביטוי, יש להשיב באמצעות זכות זו עצמה. אין דרישה להציג בכל מקרה שכזה גם את הזכות הכללית לחירות, הגם שציון הקשר אליה אינו פסול כמובן (התלמיד לא יאבד נקודות בגין הוספת מידע מסוג זה) - כל עוד הדבר אינו בא על חשבון זיהוי, הצגה והסבר של הזכות הספציפית הנדרשת.

- כך גם עם הזכות לכבוד ונגזרותיה. אנו מלמדים את הזכות לכבוד כזכותו של כל אדם שלא להיות נתון ליחס משפיל, מזלזל או פוגעני, ושלא יבזו אותו או יפגעו בכבודו העצמי או בתחושת הערך העצמי היסודית שלו. מתוך זכות זו נגזרות גם הזכות לפרטיות והזכות לשם טוב, ועל הקשר ביניהן יש לעמוד בתהליך ההוראה-למידה.

¹ שימו לב, גם בספרי הלימוד זכויות אלה מוצגות כנגזרות של הזכות הכללית, וכל אחת מהן מהווה זכות בפני עצמה.

למידה בונה אדם

המזכירות הפדגוגית
אגף א' – מורשת חברה ורוח
תחום דעת אזרחות

מדינת ישראל
משרד החינוך

אולם בהיבחנות, כאשר מתבקשים לזהות זכות, להציג אותה, להסביר אותה בהקשר מסוים או לנמק טענה הנשענת עליה, התשובה צריכה להתמקד בזכות הספציפית. אם התשובה הנכונה היא הזכות לפרטיות, אין צורך להציג גם את הזכות לכבוד. ניתן לציין כי מדובר בזכות הנגזרת מהזכות לכבוד, אך אין זו חובה. כך גם להפך. כאשר מציגים את הזכות לכבוד, ניתן לציין כי נגזרות ממנה הזכות לשם טוב והזכות לפרטיות, אך הדבר אינו נדרש. מכל מקום, **הצגת המושג וקישורו לקטע או לנימוק אינם מחייבים הצגה של כלל הזכויות והמושגים הקשורים אליו.**

3. שאלת עמדה - בתשובה לשאלת עמדה אין להציג את נימוקי העמדות המנוגדות על בסיס שני מושגים שהגדרתם כמעט זהה, כגון שוויון ואפליה או חופש דת וחופש מדת.²

יש לעודד שליטה רחבה בחומר הלימוד, ולא הסתמכות על סל מושגי מצומצם. שאלות העמדה נועדו לבחון הבנה מעמיקה ויכולת ליישם באופן מושכל ומנומק מושגים בהקשרים מתאימים. תלמידים הבקיאים בנושאים שנלמדו במסגרת תכנית הלימודים המחייבת, יוכלו להשיב עליהן כראוי.

כל טוב ובהצלחה,
ד"ר איל פלדמן
מ"מ מפמ"ר אזרחות

² שימו לב, בספרי הלימוד חופש דת וחופש מדת הם שני היבטים של אותה זכות. אפליה פסולה היא במהותה פגיעה בזכות לשוויון.